

VOLOHII DIN CARPAȚII PĂDUROȘI – O PRIORITATE A ISTORIOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

Ilie GHERHEȘ*

Abstract : The Voloh in the Woody Carpathians – a priority of Romanian historiography

The paradigm of national-state unification in Central Europe and South-East areas is one different from the equation of European occidental state establishment. Extending this assertion we will observe that the mechanism of the ethnic-state turmoil within the Woody Carpathians or even a wider zone, that is the Middle and Superior Basins of the Tisa River, is worth being subjected to a very detailed and complex analysis.

Throughout these territories, the mysterious goddess Clio played a destiny game which led the crucible of history to give birth to a very heterogeneous ethnic and cultural picture. Left "without fate", the Voloh people in the Woody Carpathians - a historically abandoned Romanian-speaking population, remained to vibrate in Romanian, to oscillate between appellations of "white gipsy" and "voloh" or Romanians without a lot.

The epic of such Romanian remains, a function of historical convulsions characteristic to an area ethnically energized up to "final victories", depicts a painting with lights and shadows which are too poorly defined.

The arch described by the evolution of this Romanian-speaking ethnic group frames the features of a ruin-monument of Romanian spirit but also certain characteristics of an identity paradox, the embodiment of the dispute between the fragile statue of a not well-presumed identity and the hostile moment of a highly perceived existential change.

Keywords: *Voloh people, epic, Woody Carpathians, "white gipsy", Romanian-speaking population, identity, existential change, ethnic mosaic.*

La aproximativ 200 km de orașul Sighetul Marmației, pe drumul ce ar duce spre Ujgorod, în apropierea Muncaciului (azi ambele orașe în Ucraina), sălășluiesc și conviețuiesc în jur de 10.000 de volohi. Rămași „fără soartă”,

* Conf. univ.dr., Universitatea „Vasile Goldiș” din Arad, filiala Baia Mare.

„decăzuți din destin”, volohii din Carpații Păduroși s-au deșteptat ca o etnie românofonă, dar până mai ieri orfană, abandonată istoric, ignorată de autorități, dar rezonând românește, pendulând disperat între apelativele de „țigani albi” și româno-volohi.

Filmul descoperirii acestui grup etnic pare de necrezut pentru primele două decenii ale mileniului III creștin și începe prin interceptarea unor conversații într-o limbă cunoscută de către o profesoară de limba română, din Ucraina, d-na Domnica Marina, într-o piață din Muncacevo. Încet-încet, enigma a început să se dezvăluie iar expedițiile cvasiștiințifice desfășurate ulterior, mai mult din curiozitate decât din rațiuni științifice, au făcut să iasă la iveală existența în peste zece localități din această zonă a unor grupuri etnice care-și ziceau volohi, dar care nu auziseră de România, de poporul român sau de limba română. Cu totul izolat, în fosta armată a U.R.S.S.-ului, pe șantier sau în fostele colhozuri, unii tineri au mai aflat că pe teritoriul republicii mai sunt și alții care vorbesc o limbă asemănătoare cu a lor. Astfel, la începutul anilor '90, în localitatea Poroscovo, unde trăiesc aproximativ 1600 de suflete, un tânăr venit din armată a adus cu el un tranzistor la care, cu uimire, au auzit vorbindu-se românește, dar „foarte greu”, în comparație cu graiul lor.

De la începutul anilor '90 și până în 1998 lucrurile au stagnat, iar la 12 martie 1998, intrând pe firul acestei povești, Radio România Actualități realiza prima emisiune din ciclul „Ora românilor de pretutindeni”, în sânul acestei comunități, promovând în eter o realitate istorică inedită, acoperită secole de-a rândul de cenușa imperiilor care s-au succedat, de uitare și de nepăsare.

Odată identificați și acceptați în orizontul de interese al românismului, tabloul asumării și denigrării acestor „nepăstuiți ai sorții” începea să capete diferite nuanțe, în funcție de vectorii diferitelor interese pe care urmau să le suscite. Tot mai des, aceste grupuri de volohi au fost studiate de către diverse colective de „cercetători”, iar definirea lor a evoluat de la „etnie de origine românească”, la „țigani albi”, criminali sau altfel de răufăcători.

Evantaiul acestor atribute a fost apoi răsfirat și etalat cu o anumită „superioritate” și la nivelul unor pseudocercetători români, reprezentând anumite instituții de cultură din țară sau din străinătate, preluând inventarul denigrator ucrainean, înțeles până la un punct din perspectiva așa-numitei teorii a „rațiunii de stat”.

Părăsind inventarul tematic al acestui cvasirechizitoriu etnologic, identitar și rămânând, totuși, în cuprinsul tematic al paradigmei identitare, vom constata că adepții teoriei „țiganilor albi” ar trebui să lămurească anumite

aspecte propuse ca „acuze” și, care, dintr-o altă perspectivă, devin chiar argumente forte. Ca atare, cum s-ar putea explica oare faptul că trăind și evoluând atât de izolați, vorbind o limbă română rudimentară, doar în familie și intercomunitar, și-au conservat-o atât de bine? Cum se face apoi că fără tradiții, obiceiuri și folclor consolidate, fără schimb și transfer de astfel de bunuri de patrimoniu identitar, fără biserică, fără educație organizată (niciunul nu are mai mult de 7 clase primare, majoritatea fiind analfabeți) au dezvoltat, totuși, o conștiință identitară proprie, distinctă, fie ea și de grup, numindu-se pe sine volohi, rumâni sau, mai nou, româno-volohi?

Respectându-le condiția, consătenii lor ucraineni îi numesc exclusiv volohi, de asemenea, „măgrăunii” (țigani) care locuiesc în enclava separată îi numesc tot volohi.

Riscând anumite considerații privitoare la această dilemă identitară românofonă din șaua Carpaților de Asfințit, vom constata că, în timp ce comunitățile de țigani sunt sub autoritatea unui „baron”, obștea sătească a volohilor recunoaște drept lider paralel un „birău” care, pe lângă rezolvarea, în general, a treburilor curente, comunitare, a constituit în timp, după părerea noastră, și un impediment al asimilării prin anihilarea nevoii de implicare a administrației oficiale (maghiară, cehă, sovietică sau ucraineană).

Acest sentiment de autonomie, conservat și respectat până azi, poate fi o rămășiță istorică de organizare socială care s-a întâlnit în Evul Mediu, în localitățile românești de atunci, peste care se suprapun parțial comunitățile de volohi de azi: „Cnezii – cum rezultă din Diplomele maramureșene – aveau un însemnat rol, fiind adeseori întrebuințați în scopuri de colonizare, îndeosebi acei care erau așezați pe pământurile regale. Regele căuta să le mărească veniturile pe care le încasau din satele supuse administrării lor, apoi acorda – el sau nobilii – dreptul de cneziat „jus heneziatus”, fie pe timp limitat, fie pe viață, cu dreptul de moștenire pentru urmașii lor direcți”¹.

Referitor la așezarea volohilor de-a lungul Carpaților Nordici în perioada în care istoriografia maghiară nu era speriată de perspectiva României Mari, aceasta recunoștea: „Istoricii unguri care s-au ocupat de trecutul județului Bereg, – pe bază de cercetări de arhive – ajung la concluzia că românii au fost așezați aici înainte de venirea ungarilor, întinzându-se până în regiunea Munkacs-ului, Beregszasz-ului și Hatszeg-ului”².

Atestați documentar în Evul Mediu, în aceste locuri unde azi găsim doar vagi reminiscențe, cauza românilor nord-carpatici părea una pierdută încă

¹ Ștefan Manciulea, *Granița de Vest*, Baia-Mare, Editura Gutinul S.R.L., 1994, p. 56-57.

² *Ibidem*, p. 53.

din secolul al XIX-lea: „Românii din lungul Carpaților nordici și nord-vestici, sunt pomeniți în documente până în a doua jumătate a veacului al XVII-lea. De acum înainte apar tot mai rar, fiind pe încetul deznaționalizați de către populația numeroasă ruteană și slovacă”³.

Ademeniți oarecum complicitar de farmecul medieval al documentelor referitoare la istoria Maramureșului recte și istoria volohilor, vom ilustra cele de mai sus cu un document autentic, referitor la românii din Bereg, aparținând reginei Elisabeta a Ungariei, emis la 28 octombrie 1366, în Buda: „...Ne relatează nouă Clement și Ioan, fiii lui Maxim, Nicolae și Valentin, fiii lui Crăciun, românii noștri că în timp ce românii și iobagii lor vin pe moșiile voastre, pe proprietățile și în mijlocul vostru în căutarea hranei lor, voi îi judecați și le confiscăți fără încetare lucrurile printru-le persoanele.

Asupra acestui lucru pretindem credicioșiei voastre, poruncindu-vă cu toată strășnicia, ca de acum înainte să nu mai îndrăzniți în niciun fel să îi judecați pe pomeniții români și pe iobagii pomeniților români, pe moșiile voastre și în mijlocul vostru, în orice pricină, afară de hoție, tâlhărie și alte fapte obștești criminale sau să îi siliți să stea la judecată înaintea voastră. Iar dacă unii dintre voi au vreo pricină sau vreo plângere împotriva acestor români și iobagi sau vor avea, o vor urmări în prezența acelorași domni ai lor, care vor arăta, din partea lor, împlinirea dreptății oricărui pricinaș, după cum se va cere ordinea legii, fără ca voi să îndrăzniți a face altceva”⁴.

Purtând cu mândrie, până azi, nume vechi de familii românești, evident slavizate și maghiarizate în timp (Voloșin, Horvat, Canaloș, Simocico, Stanchevici), ei țin la forma lor îndătinată, ca și în cazul muncitorului de pădure, întâmplător întâlnit pe stradă, care precizează că nu este Konoloș, ci Canaloș, că el este român voloh.

Predate cu totul muncii și vieții aproape mizere, în condițiile unui record absolut de natalitate pentru tot spațiul locuit de români, femeile, exclusiv casnice acum, își mai găsesc timp pentru a cânta câteva versuri, ca și în cazul Iuliei, care a născut 15 copii, dar a fost și brigadieră colhoznică, inclusiv în Kazahstan:

„Ai, du-te dor și iară vină
Nu șade-n țară străină.
Toată lumea-i dintr-un neam
Numa io pe nime n-am,

³ *Ibidem*, p. 63.

⁴ Ioan Mihaly de Apșa, *Diplome maramureșene din sec. XIV și XV*, Ediția a IV-a, Cluj-Napoca, Editura Dragoș Vodă, p. 76.

Și pă cine am avut
O pus fața la pământ”⁵.

Arhaicitatea limbii, precum și farmecul ei de calendar sentimental ni se relevă și din cele câteva versuri încercate de o altă femeie de 74 de ani, mătușa birăului, Iulia Voloșin:

„Ioi, fost-o bine, fi-va iară
Numai capu meu nu piară.
Dirimă, dirima me
Fă dirimă cum îi vre
D-apoi de-oi fi-n țara me”⁶.

Identificând în versurile de mai sus un filon al unui adevărat zăcământ de dor de țară și de neam, convingși fiind că omul gândește și cu sufletul, cu inima nu-ți rămâne decât să te înfiori în fața unor oameni, prăvăliți mereu din istorie și de lângă ființa lor dragă, neamul românesc, precum, încă o dată, Vasile Gorvat, „birăul” lor: „Mi-i greu că al meu sânge dă înapoi. Cade înapoi, și mă doare când alții își bat joc de el”⁷.

Scrutând dubitativ elongația descrisă de cele două obiective istoriografice diametral opuse, respectiv etnonimul de „țigani albi” și/sau cel de român-voloh sau voloh lingurar, nu ne rămâne decât să constatăm că pe la margine de vatră românească și de latinitate ne mai urnim din Istorie, că într-adevăr România își are trasate granițele prin interiorul trupului său etnic, iar vechiul și neobositul efort al istoriografiilor histrionice central europene referitoare la noi, cum că am fi în Ardeal „un popor fără soartă”, „decăzut din destin”, au cam dat roade, măcar pe alocuri.

În cu totul alți termeni, ar trebui, poate, reconsiderată și întreaga filozofie istorică a etnonimului de valah (valah, vlah, voloșen, voloșin), în cazul de referință el având un istoric mult mai dramatic, purtat și asumat până azi. Mai mult decât atât, în pașapoartele volohilor este făcută tot timpul precizarea că sunt voloșin și canaloș, adică român lingurar, realizându-se prin aceasta nu numai o identificare mai precisă, ci și o ușoară stigmatizare în aceeași linie istoriografică denigratoare.

⁵ Adrian Marchiș, , *La volohii din Transcarpatia*, în „Familia Română”, an III, nr. 1 (8), martie 2001, p. 51.

⁶ Ioana Lucăcel, Mircea Crișan, *Șocanta descoperire a Gazetei: „insula românilor”,* în „Gazeta de Maramureș”, anul VII, nr. 309, 1-7 noiembrie 2008, p. 281.

⁷ *Ibidem*.

Afectați, mai mult sau mai puțin, de multitudinea de scenarii, care încep să-i conțină în ultimul timp pe cei peste 10 000 de volohi din Carpații Păduroși, nu ne rămâne decât să încercăm un prinos de recunoștință față de această comunitate, angajată într-o dispută acerbă dintre statuia firavă a identității lor care abia mai rezonază istoric și monumentul unei alterități mereu ostile, concretizată deocamdată într-un provocator paradox identitar.